

УДК 811.111'37'42

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТІВ *HARD / SOFT* У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Нузбан О. В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

*Статтю присвячено аналізу способів вербалізації перцептивних концептів *HARD / SOFT* у спектрі художнього дискурсу. Розкрито номінативне поле та метафорично-образний профіль цих ментальних сутностей, а також встановлено концептуальні зв'язки з іншими доменами.*

Ключові слова: перцептивний концепт, художній дискурс, вербалізація.

*Нузбан А. В. Вербализация концептов *HARD / SOFT* в современном англоязычном художественном дискурсе. Статья посвящена анализу способов вербализации перцептивных концептов *HARD / SOFT* в спектре художественного дискурса. Раскрыто номинативное поле и метафорическо-образный профиль этих ментальных сущностей, а также установлено концептуальные связи с другими доменами.*

Ключевые слова: перцептивный концепт, художественный дискурс, вербализация.

*Nuzban O. V. Verbalization of the concepts *HARD / SOFT* in the modern English fiction discourse. The article focuses on the analysis of modes of verbalization of perceptual concepts *HARD / SOFT* in the spectrum of fiction discourse. The nominative field, as well as the metaphorical and iconic profile of these mental entities have been discovered. The conceptual links with other domains have been established.*

Key words: perceptual concept, fiction discourse, verbalization.

Постановка проблеми у загальному вигляді, її актуальність та зв'язок з науковими завданнями. Концепт як ментальна репрезентація не є щільно закритим простором, раз і назавжди визначеним або таким, який має чіткі межі, навпаки, його актуалізація та розширення відбуваються у дискурсі – живому мовленні – у результаті чого його зміст наповнюється новими конотаціями, асоціаціями або навіть видозміною смислового навантаження. У зв'язку з цим, одним із важливих завдань когнітивної лінгвістики є проблема реалізації (онтологізації) концептів. Конвергентне вивчення *концепту як ментального утворення*, представленого у свідомості людини у результаті інтеріоризації знань про довколишній світ, з одного боку, а також *експлуатація концепту у комунікативній діяльності* індивіда у сукупності з такими дискурсивними характеристиками як інтенції та мотиви мовця, середовище спілкування тощо стало можливим завдяки виникненню та поступовому становленню у лінгвістиці нової системи репрезентації наукового знання – комунікативно-дискурсивної парадигми. Відповідно, дослідження концептів *HARD / SOFT* у ракурсі когнітивно-дискурсивного дослідницького підходу передбачає аналіз цих ментальних утворень на тлі співвідношень “мова – мислення” та “мова – комунікація”.

У нашій роботі вербалізація концептів *HARD / SOFT* передбачає опис та аналіз концептуалізації тих мовних структур, т. зв. “входів у концепт”, які представлені у сучасному англomовному художньому дискурсі.

Мета статті полягає у зв'язуванні, як саме фігурують перцептивні концепти (номінації дотикових та кінестетичних відчуттів) у мовленні загальнонародного характеру, а також яким чином людина використовує базові домени для референції до абстрактних категорій.

Згідно з метою дослідження необхідно виконати такі **завдання**: 1) здійснити вибірку текстових фрагментів із ключовими лексемами *hard / soft* із художніх літературних творів британських та американських авторів (J. Picoult, S. King, J. Grisham, K. Atkinson, L. Child, C. Alliot та ін.); 2) виділити ті лексеми, які входять у номінативне поле досліджуваних концептів та охарактеризувати їхні значення; 3) проаналізувати метафоричне вживання ключових лексем, а також їхнє використання у складі стилістичних порівнянь та епітетів і встановити концептуальні зв'язки між доменами, до яких здатні реферувати концепти *HARD / SOFT*; 4) окреслити синонімічні зв'язки ядерних прикметників *hard / soft*.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що досі згадані вище концепти досліджувалися як складові домену “Дотик” (разом із іншими концептами, що входять до цього домену) у докторській дисертації Л. В. Лаєнко [2]. Вони також слугували матеріалом під час аналізу закономірностей семантичної деривації у білоруській, російській, англійській та німецькій мовах у кандидатській роботі К. С. Астапкіної [1]. Однак окреме дослідження, присвячене комплексному вивченню вербалізації перцептивних концептів *HARD / SOFT* у спектрі художнього дискурсу проводиться вперше, що обґрунтовує **актуальність** нашої розвідки.

Виклад основного матеріалу. Концепти *HARD / SOFT* представленні у спектрі англомовного художнього дискурсу за допомогою значного потенціалу номінативних засобів, серед яких окреме місце відведене частиномовним дериватам (10 % слововживань від загальної кількості текстових фрагментів). Так, аналізовані концептуальні сутності можуть виражатися за допомогою:

I. **Іменників**: 1) *He could feel the softness under his boots, the snow melting, the creek more muddy than frozen* (18); *Unlike me, Othello didn't want to shed blood. He was a softie* (15); 3) *She was a strapping woman with stern gray eyes and hair short as a soldier's under her gray Red Cross cap, but it was in the softest maternal tones, with a gentleness that came as yet another of the day's surprises...*(17). Лексема *softness* / “м'якість” є синтаксичним дериватом лексичної одиниці (далі: ЛО) *soft* та має спільну сему “піддатливий до тиску / у який легко проникнути”. Субстантив *softie* позначає м'якість нефізичної, а духовної природи та містить сему “легко піддатливий до емоцій, переконання”. Іменник *gentleness* / “ніжність” лексично поєднується із ЛО *soft* через спільну сему “який виражає любов, ласку”.

II. **Дієслів**: 1) *He tried to soften the church's position on science by proclaiming that science did not undermine the existence of God...* (6). Дієслівний дериват *soften* тут вживається у переносному значенні та поєднується з ЛО *soft* через сему “нестрогий, несуворий”.

III. **Прислівників**: 1) *Among them, other pale figures moved softly as ghosts* (9); 2) *He touched down soft, keeping his rotor turning to prevent the full weight of the aircraft from resting on the reinforced-concrete roof* (10). Як бачимо, прислівник зі значенням “легко/ніжно” може в англійській мові мати дві граматичні форми: 1) співпадати із формою прикметника, або 2) утворюватися за допомогою суфікса *-ly*. Обидві лексеми реалізують сему “легко, несильно”, еквівалентну семі прикметника “незначний за силою / ніжний”.

IV. **Дієприкметника** (активного та пасивного станів): 1) *«Listen,» Sophie said, her voice softening* (7); 2) *Then he massaged Abramelin oil into his softened and receptive flesh* (8);

V. **Герундія**: ... *softening the Church's laws was not only faithless and cowardly, but political suicide* (7).

Як видно із наведених контекстів, концепт *SOFT* може об'єктивуватися за допомогою різних частин мови, які мають спільні семантичні ознаки із ядерним прикметником *soft* або є його синтаксичними / лексичними дериватами. Спільними для ключової лексеми *soft* та частиномовних дериватів виступають семи “піддатливий до фізичного тиску”, “піддатливий до емоцій, зовнішнього впливу”, “нестрогий, несуворий”, “який виражає любов, ласку”, а також “незначний за силою, ніжний”.

Наступним засобом вербалізації аналізованих концептів виступають семантичні дублети ключових лексем **hard / soft**, тобто члени синонімічних рядів. Так, концепт **HARD** репрезентується за допомогою таких оцінних номінантів, як: *solid, firm, stiff, rigid, unyielding, inflexible, impenetrable, compact, dense, obdurate, callous*, а також денотативних прикметників (термін І. Г. Рuzіна) *stony, flinty* та *rocklike*. Наприклад: *A red carpet stretched across the cement floor, welcoming visitors to a huge door that appeared to be forged of solid metal* (7); *His accent was rigid and precise, like his stern features* (8); *“... require considerable power, and are easily damaged on stony ground”* (5); *“Signore,” Olivetti said, his tone apologetic but still unyielding* (8). Концепт **SOFT** розкривається за допомогою наступних синонімічних варіантів: *tender, mellow, squashy, smooth, squishy, pliable, pliant, flexible, supple*, серед яких є денотативні прикметники: *silky, velvety, satiny, downy, spongy, mushy, pulpy, doughy, feathery* та *fleecy*.

Для більшості зазначених лексем ад’єктиви **hard / soft** виступають гіперонімами, репрезентуючи загальний конгломерат оцінних смислів, у той час як синоніми конкретизують або деталізують окремі їхні значення. Варто зауважити, що така широка палітра синонімічних засобів репрезентації досліджуваних концептів свідчить про високий ступінь їхньої затребуваності у мовній картині світу, а також спричинена функціональною потребою розрізняти різні випадки твердості / м’якості.

Серед усіх можливих причин існування значної кількості денотативних прикметників для концептів **HARD / SOFT** вірогідним є той факт, що людина щоразу намагається якомога більш експліцитно передати свої відчуття від взаємодії з твердим / м’яким об’єктом або вказати на ступінь прояву ознаки, тим самим беручи за основу різні еталони цих ознак.

Під час дослідження було також встановлено концептуальні зв’язки “SOFT = COMFORT” та “HARD = DISCOMFORT”, у зв’язку із чим концепт **SOFT** часто маркується позитивною оцінкою, а концепт **HARD** – негативною. Підтвердження цьому знаходимо у наступних контекстах: 1) *So as soon as we could, we settled in for the night. Except for the exquisitely well-placed rocks, the ground was almost soft enough to be comfortable* (12); 2) *I should distribute blankets and record pulses and press gums and speak soft words of comfort* (12); 3) *“Damn these hard seats. Makes it hard to spend much time in these places.” Scott shifted his weight, tried to get comfortable* (19); 4) *We’re in the same boat, my little cully – we’re motherless children in a hard, cruel world. Be still and I’ll give you comfort* (12).

Як бачимо, наведені ситуації описують як фізіологічний комфорт / дискомфорт, так і психологічний. У зв’язку із позитивною конотацією лексеми **soft**, об’єкти, які кваліфікуються як “м’які”, виражають позитивний прагматичний ефект: *He tipped her face back up, and said more of those soft words that made her smile* (20). Для концепту **HARD** властива протилежна ситуація: 1) *Hamilton seemed unsure, seemed to wilt under Greene’s hard scowl* (18); 2) *There was hard sarcasm in Lee’s voice, and Franklin felt frustration, didn’t know what else to say* (18). Від сердитого погляду або різкого сарказму однієї людини, її співрозмовник занепадає духом та відчуває розчарування. Отже, мова йде про негативно маркований прагматичний ефект.

Художня література, звісно, багата на яскраві образи та неординарні ідеї. Авторська уява є безмежною і здатна творити цікаві сюжети та постаті. У спектрі художнього дискурсу вербалізація концептів **HARD / SOFT** реалізується за допомогою багатого арсеналу різноманітних тропів: метафор, епітетів, порівнянь, антитези та інших стилістичних прийомів, які у своїй сукупності представляють цілісне метафорично-образне уявлення про аналізовані концептуальні сутності.

Як було зазначено у попередньому дослідженні [3], в основі метафоричних виразів із ЛО **hard / soft** лежать уявлення про твердий / м’який предмет, а також ті відчуття, які виникають при контакті із ним.

На базі імідж-схеми “твердий – багато / м’який – мало” прикметники реалізують значення інтенсивності, що може супроводжуватися різкістю та грубістю (про явища природи та інші

види сприйняття): *Before Jonas could reply, there was a **hard hammering** on the bedroom door* (8). Світло та колір, відповідно, також можуть асоціюватися із твердістю / різкістю або, навпаки, м'якістю: *Illuminated in the **soft lights** of the deserted entresol, the two pyramids pointed at one another...* (7).

Коли мова йде про характеристику контурів предметів або фігур, а також рис обличчя, концепти *HARD / SOFT* вказують на чіткість / розмитість ліній. Різкі риси обличчя зазвичай оцінюються як непривабливі: *The curtains were drawn, and her sallow, **hard features** were worsened by the chrome light of daytime television* (12).

Часто тактильні прикметники використовуються для кваліфікації характеру людини, її вдачі, поведінки. При цьому ад'єктив *hard* позначає суворість, невіддатливість емоціям та почуттям, непохитність, а його антонім *soft*, навпаки, виражає чутливість, вразливість, піддатливість до психологічного впливу ззовні. Об'єктами оцінювання можуть бути як сама людина (її професія, релігійні переконання, власні назви та назви окремих груп людей), так і елементи її суспільного життя. Наприклад: 1) *She was a **hard woman**, he reckoned, but still as lovely as the spring...* (11); 2) *Did all **criminals turn soft** if they survived to old age?* (4)

Образ "непохитності" маніфестується і при характеристиці емоцій та психічних станів людини. Так, ЛО *hard* описує надзвичайно сильні емоції, що викликають психологічний дискомфорт у людини: *He finished reading, his appetite crushed by a **hard twist of anger*** (18). "М'яка" емоція, навпаки, легко огортає людину та викликає приємні відчуття: *A **soft feeling** bloomed inside her at the thought* (12).

Крім того, значення "непохитність, строгість, безкомпромісність" описує дії, заходи, принципи та положення, які можуть оцінюватися як позитивно, так і негативно, залежно від типу об'єкта та його функціонального призначення. Так, *a hard rule* / дослівно "тверде правило" міцно закріпилося у певному середовищі і його не слід порушувати, тоді як *hard measures* / "суворі, обтяжливі заходи" є цілком негативним фактором для людини. ЛО *soft*, у свою чергу, виражає значення "який іде на компроміс, поблажливий, недостатньо строгий": *a soft approach, to be soft on crime*, та ін.

Значення "точність" характерне для опису інформації, кількісних і якісних даних, навчальних дисциплін та передається ЛО *hard*: *Hubble only confirmed it by gathering the **hard evidence** that proved the Big Bang was scientifically probable* (6). У цьому реченні актуалізується також конотативна сема "надійний", яка виникає у свідомості представників англо-американської спільноти на основі уявлень про твердий предмет як такий, що тривалий час зберігає свою форму.

В англомовній картині світу твердість асоціюється із важкістю / складністю, а м'якість – із легкістю. Відповідно, ЛО *hard / soft* описують види розумової та фізичної діяльності, продукти розумової діяльності та вербальні дії, причому *hard* вказує на затрату значних зусиль, а *soft* – на їхню відсутність: 1) *The tasks became progressively **harder**...* (7); 2) *'That will be no **soft journey**, 'said Ratagan* (5).

Крім концептуальних метафор, у вибірці представлена низка авторських метафор, які є стилістичним тропом – продуктивною спробою репрезентації нових граней ментальних образів *HARD / SOFT*. Майстри слова творять наступні живі образи: *soft feet of this morning; a soft glow of happiness; a soft voice of autumn; a soft curve of Adam's voice; a hard dose of reality; the vague thrill of excitement had hardened into a lump of something like fear; hard, unexpected wave of envy; a hard cold dawn; the hard instruments of death; the strong will, the hard steel that had been so persuasive in bringing him south*.

Доповнюються образи концептів *HARD / SOFT* і за допомогою яскравих епітетів та порівнянь, які уточнюють значення ЛО *hard / soft*: *mercilessly hard ground; hard stone steps; the sky was such a hard, brittle blue she expected it to crack at any moment; the soft, quiet blue trimmed with cream and pale gold; blue eyes were as hard as rocks; the ground was nearly as hard as concrete;*

the stars shone as bright and cold and hard as diamonds; Alex's voice had been soft as rain; eyes as soft as gray flannel.

Отож, метафорично-образний профіль концептів *HARD / SOFT* у рамках художнього дискурсу вибудовується на основі ключових констеляцій, котрі є стійкими асоціативними комплексами закріпленими у когнітивному досвіді носіїв мови:

HARD/SOFT

1. дискомфортний, неприємний 1. комфортний, приємний
2. сильний, інтенсивний 2. слабкий
3. різкий, грубий 3. ніжний
4. чіткий 4. нечіткий
5. непривабливий 5. привабливий
6. непохитний 6. компромісний, поступливий
7. точний 7. неточний, недостовірний
8. надійний 8. ненадійний
9. важкий, складний 9. легкий
10. суворий, черствий 10. чутливий, вразливий

Висновки і перспективи подальших досліджень. Як засвідчують результати дослідження, аналіз вербалізації концептів *HARD / SOFT* у рамках художнього дискурсу дав змогу представити цілісну картину вербалізованих та імплікованих (прагматичних) смислів – усталених асоціативних комплексів, які у закодованому вигляді вміщують концепти *HARD / SOFT* в англomовній картині світу. Було з'ясовано, що використання цих базових ментальних структур має у художньому дискурсі свою специфіку. Використовуючи концепти *HARD / SOFT*, автор художнього мовлення здійснює референцію до сенсорних відчуттів реципієнтів, їхнього первинного досвіду контактування із довколишнім світом. Таким чином, відбувається пряме активування первинних сенсорних вражень та образів, наявних у свідомості читачів. Прагматичний ефект особливо посилюється із використанням перцептивних ключових лексем *hard / soft* у переносних значеннях, коли абстрактні категорії закодовуються автором у “ментальні картинки” або образи. У статті було також розкрито фундаментальні концептуальні зв'язки: “SOFT = COMFORT” та “HARD = DISCOMFORT”, відповідно до яких базові концепти *HARD / SOFT* входять до категорій вищого рівня абстракції *КОМФОРТ / ДИСКОМФОРТ*. Перспективним напрямом для подальшого дослідження стане зіставний аналіз вербалізації досліджуваних концептів у різних видах дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Астапкина Е. С. Закономерности семантической деривации прилагательных осязательного восприятия (на материале русского, белорусского, английского и немецкого языков) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук. / Е. С. Астапкина [Электронный ресурс]. – Режим доступа : referat.vak.org.by.
2. Лаенко Л. В. Перцептивный признак как объект номинации : дисс. ... д-ра. филол. наук. : 10.02.19 / Лаенко Людмила Владимировна. – Воронеж, 2005. – 465 с.
3. Нузбан О. В. Метафоризация перцептивных концептов *HARD / SOFT* в англomовній картині світу / О. В. Нузбан // Одеський лінгвістичний вісник. – 2014. – № 4. – С. 204–208.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

4. Atkinson K. Started Early, Took My Dog [Electronic resource] / K. Atkinson – Access mode : <http://alfalib.com/book/142723.html>
5. British National Corpus [Електронний ресурс]. – Access mode : <http://corpus.byu.edu/bnc/>
6. Brown D. Angels and Demons [Electronic resource] / D. Brown – Access mode : <http://alfalib.com/book/3375.html>
7. Brown D. Da Vinci Code [Electronic resource] / D. Brown – Access mode : <http://alfalib.com/book/1980.html>
8. Brown D. The Lost Symbol [Electronic resource] / D. Brown – Access mode : <http://alfalib.com/book/103085.html>
9. Bujold L. Diplomatic Immunity [Electronic resource] / L. Bujold – Access mode : http://www.e-reading.co.uk/bookreader.php/71180/Bujold_13_Diplomatic_Immunity.html

10. Clancy T. Executive Orders [Electronic resource] / T. Clancy – Access mode : <http://www.general-ebooks.com/read/1123374>
11. Cornwell B. Harlequin [Electronic resource] / B. Cornwell – Access mode : <http://alfalib.com/book/18804.html>
12. Corpus of Contemporary American English [Електронний ресурс]. – Access mode : <http://corpus.byu.edu/coca>
13. King S. The Dark Tower V Wolves of the Cala [Electronic resource] / S. King – Access mode : http://www.e-reading.co.uk/bookreader.php/76721/King_5_Wolves_of_the_Calla.html
14. King S. The Dark Tower IV: Wizard and Glass [Electronic resource] / S. King – Access mode : http://www.e-reading.co.uk/bookreader.php/76720/King_4_Wizard_and_Glass.html,
15. McEwan I. Sweet Tooth [Electronic resource] / I. McEwan – Access mode : <http://www.general-ebooks.com/read/5209686>
16. Roberts N. Carnal Innocence [Electronic resource] / I. McEwan – Access mode : http://www.e-reading.co.uk/bookreader.php/102941/Roberts_-_Carnal_Innocence.html
17. Roth Ph. The Plot Against America [Electronic resource] / Ph. Roth – Access mode : <http://alfalib.com/book/176930.html>
18. Shaara J. The Glorious Cause [Electronic resource] / J. Shaara – Access mode : <http://alfalib.com/book/110781.html>
19. Shaara J. Gone for Soldiers [Electronic resource] / J. Shaara – Access mode : <http://alfalib.com/book/110778.html>
20. Tan A. The Valley of Amazement [Electronic resource] / A. Tan – Access mode : <http://www.general-ebooks.com/read/9754594>